

ฉากแห่งชีวิตจ้าวและไพร่ของชาวลีเก

Scene of Life Potentate and Proletariat of Likay Performers

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ฉากแห่งชีวิตจ้าวและไพร่ของชาวลีเก มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาวิวัฒนาการของชาวลีเก 2) ศึกษาการปรับเปลี่ยนตนเองและรูปแบบการแสดงของชาวลีเกให้สอดคล้องและทันต่อเหตุการณ์สังคมศึกษา 3) ศึกษาชีวิตในฉากและชีวิตจริงของชาวลีเก 4) ศึกษาวิธีการขึ้นแสดงสดของลีเก การไหว้ครู และการถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านการแสดงของชาวลีเกและ 5) ศึกษามุมมองของชาวลีเก และครอบครัวที่มีต่อการอยู่รอดของลีเกพิษณุโลก ซึ่งใช้สนามวิจัยคือลีเกคณะวาสนาดาวเหนือ บริเวณชุมชนวัดท่ามะปราง จังหวัดพิษณุโลก การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แบบแผนการศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบแผนการศึกษารายกรณี กรณีศึกษาคณะลีเกวาสนาดาวเหนือ ใช้เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์ระดับลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหาและวิธีวิเคราะห์สรุปอุปนัย

ผลการศึกษาพบว่า

1. วิวัฒนาการของชาวลีเก คณะวาสนาดาวเหนือก่อตั้งโดยนางวาสนา สิงห์พันธุ์(แม่วาส) และดูแลร่วมกันกับนายปรีชา สิงห์พันธุ์(พ่อปรีชา) และในปัจจุบันลูกชายคือลุงน้อย “ดาวน้อยดาวเหนือ” ได้เข้ามาช่วยดูแลคณะลีเก และในแต่ละระยะได้ศึกษาในประเด็นของค่าจ้างค่าแสดง รายได้ตัวแสดงแต่ละตัว เช่น ตัวพระเอก นางเอก ตัวโง่ ตัวตลก ฯลฯ รายได้ของโตไฟ ค่าตอบแทนวงปีพาทย์ รายรับรายจ่ายของคณะลีเก ค่าใช้จ่ายชุดลีเก การจัดรูปแบบคณะ/รูปแบบการแสดง ซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

¹ รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

² นิสิตปริญญาเอก สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

³ นิสิตปริญญาเอก สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

^{4,5} นิสิตปริญญาโท สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

2. การปรับเปลี่ยนตนเองและรูปแบบการแสดงของชาวลีเกให้อยู่รอดและทันต่อเหตุการณ์สังคมศึกษา มีการปรับเปลี่ยนการแสดงเป็นแบบลิเกทรงเครื่อง มีการเดินประกอบการเล่นร้องเพลง และมีการปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องที่แสดงให้ทันสมัย

3. ชีวิตในฉากและชีวิตจริงของชาวลีเก ศึกษาชีวิตหน้าฉากกับชีวิต

หลังจากเป็น ลิเกรุ่นเก่าที่อยู่ในวงการแสดงลิเกนี้มานานซึ่งล้วนแล้วแต่่วนเวียนแสดงลิเกให้กับคณะวาสนาดาวเหนือ แต่ละคนมีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไปนักแสดงลิเกทั้ง 6 คนที่รับบทเป็นตัวตลก ตัวโกง ดาวยั่ว พระเอกพ่อ นางเอกแม่ ชีวิตจริงนั้นอาจจะไม่ตรงกับบทบาทที่ได้รับบนเวที นักแสดงลิเกก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ต้องดิ้นรนเพื่อปากเพื่อท้องเพื่อความอยู่รอด แต่เมื่อออกหน้าฉากหรือขึ้นเวทีแล้วก็ต้องทำหน้าที่เพราะนี่ถือว่าเป็นอาชีพที่ต้องรับผิดชอบ เป็นอาชีพที่สร้างความบันเทิงสร้างความสุขสนุกสนานให้กับผู้ชม

4. วิธีการขึ้นแสดงสดของลิเก การไหว้ครู และการถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านการแสดงของชาวลีเก ลิเกนั้นเป็นการละเล่นของชาวบ้าน แต่มีการพัฒนารูปแบบการแสดงหรือขั้นตอนการแสดงที่มีมาตรฐานเดียวกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการแสดงโดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้ 1) โหมโรง 2) ออกแขก 3) การดำเนินเรื่อง 4) ลาโรง มีพิธีการไหว้ครูครอบครุ การถ่ายทอดความรู้พื้นฐานโดยครูลิเก ความเป็นมาในการสอนลิเก เนื่องจากสาเหตุ 3 ประการ 1) เพื่อสร้างนักแสดงรุ่นต่อไป เพื่อแทนที่นักแสดงที่มีอายุมากขึ้นเรื่อยๆ 2) เพื่อสืบทอดศิลปะการแสดงของไทยให้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป 3) เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล ที่ให้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย พื้นฐานด้านการแสดงของลิเกคือ รำแม่บทเล็กและรำตีบทหรือรำใช้ท่า

5. มุมมองของชาวลีเกเองและคนรอบข้างที่มีต่อความอยู่รอดของลิเกพิษณุโลก พบว่ามีมุมมองอยู่ 2 ประเด็น มุมมองแรก มองว่า ลิเกพิษณุโลกนั้นอยู่รอดแน่นอนเหตุผลเพราะชาวลีเกเหล่านั้นมีลูกหลานและผู้สืบทอดที่พร้อมจะรับช่วงคณะลิเกต่อจากรุ่นพ่อแม่ และจากความเห็นของผู้ที่คลุกคลีกับลิเกรุ่นใหม่ ลิเกเด็กที่เริ่มฝึกหัดก็มีมุมมองที่ว่าลิเกพิษณุโลกจะมีผู้สืบทอดและรับเอาศิลปวัฒนธรรมที่มีค่านี้ พัฒนาให้ดี และคงอยู่กับเมืองพิษณุโลกได้ มุมมองที่สอง มุมมองของชาวลีเกที่ไม่มีลูกหลานหรือทายาทที่พร้อมจะมารับช่วงงานลิเกของตนเอง เพราะลูกหลานส่วนใหญ่ก็ต้องการที่จะประกอบอาชีพอื่น หรือบางคนก็ไม่มีลูกจึงไม่รู้ว่าจะไปถ่ายทอดความรู้ที่ร่ำเรียนมาให้ใคร ถึงจะมี

2 มุมมองแต่ลิเกพิษณุโลกในรุ่นปัจจุบันก็พยายามรักษาชื่อเสียงและมาตรฐานการแสดงให้รุ่นของตนอยู่รอด และทัดเทียมกับลิเกจังหวัดอื่นๆ

คำสำคัญ 1. ฉากแห่งชีวิต 2. ชาวลีเก

Abstract

The research is Scenes of life Potentate and Proletariat of Likay Performers. Aims to: 1) the evolution of Likay Performers 2) examine and change their display format of Likay Performers to survive and timely social studies 3) to examine the scene and life in the real life of Likay Performers. 4) Learn how to live in the Invocation of Likay Performers and basic knowledge of the people showing silicate and 5) study the perspectives of people and everyone around Likay Performers on the survival of Likay Performers Phitsanulok Which of course were Likay Wassana Downnua Neighbourhood Wat Tha Maprang. Phitsanulok. This research used qualitative research methods (Qualitative Research) using education. Using the methodology of qualitative research. Patterns of case studies. Case studies of Likay Wassana Downnua .Using the techniques of data collection is to study the document. Unstructured interviews. In-depth interviews and participant observation. Analysis of data from documents, interviews and observations by analyzing the content and methods of analysis concluded induction.

The results showed that

1. The evolution of Likay Performers. Polaris was founded by Mrs. Wassana Singhapan (Mae Was) and take care together with Mr. Preecha Singhapan (Por Preecha) and now his son is a Lung Noi "Down Noi Downnua" was to help take care of Likay Team. And each term studies on the issue of wage show Income indicators such as Tour Praeak , Tour Nang, comedian etc. scoundrel's lead Pay Peepart Band of the Board of Likay. The sets of Likay Team. The format of / display format. Will change according to age.

2. To modify themselves and the display format of Likay Performers to survive and timely social studies be adjusted to show a Likay Songkruang. The arrest of the singing. And the story has been changed to show modern.

3. Life at the scene and the real life of Likay Performers. Study next life stage and life is backstage. Likay Performers in this industry for a long time, which show Likay are all vicious display of Likay to Wassana Donwnua Team. Each has a variety of life experiences and different Likay Performers and the actor who plays 6 real-life hero dad mom girl that may not be exactly the role that has been on the stage. Actor Likay is another one occupation to struggle for the mouth to the stomach to survive. But when the next scene or on the stage and then had to act

because it is considered a professional responsibility. Is a professional entertainment. Make fun with the audience.

4. How to live in the Invocation of Likay and basic knowledge of the people showing Likay. Likay is a traditional game of the villagers. But the model development stage show or performance at the same standard from start to finish in the order shown by the following steps. 1) Homerong 2) Ookkhak 3) the subject 4) Lalong had Waikru and Krobkru Ceremony. The knowledge base teachers Likay. Background in teaching Likay. Due to three reasons why: 1) to create the next generation of performers. Actor to replace older and more 2) to inherit the performing arts in Thailand along the Thai society forever. 3) To meet the government's policy. To preserve the Thai arts and culture. Basic performance of the Likay are Rummaebotlek and Rumteebot or Rumchaibot.

5. View of residents Likay yourself and those around you on the survival of the Likay Phitsanulok found that the views on two issues view first seen Likay Phitsanulok is survived exact reason, because Likay Performers those with children and The successor ready to take over the Board of Likay over from their parents. And from the standpoint of those who spend time with the new Likay. Likay children who started training there a perception that Likay Phitsanulok is the successor, and accept the culture of this valuable development well and stay with the city of Phitsanulok, the view that two views of the Likay Performers with no children or heirs are ready to assume the job of their Likay. Because most of them want their children to other occupations. Or some of them have children, so do not know how to transfer knowledge to anyone studying to be a second view, but Likay Phitsanulok in the current version is known to maintain standards and to show his version of survival. And Likay par with other provinces.

Key words 1. Scene of Life 2. Likay Performers

ความเป็นมาของปัญหา

ลิเก” เป็นสื่อพื้นบ้านประเภทหนึ่งและนับเป็นศิลปะการแสดงที่เคยได้รับความนิยมสูง มาตั้งแต่ก่อนปี พุทธศักราช 2423 โดยแพร่หลายในกลุ่มชาวมุสลิมทางภาคใต้ของไทยในยุคแรกเป็นการแสดงเชิงศาสนาอิสลามประกอบดนตรีเพื่อความบันเทิง ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนมาใช้รูปแบบและเนื้อหาการแสดง

ของละครร้องและละครรำเป็นพื้นฐานสำคัญก่อน แล้วจึงเผยแพร่ไปยังท้องถิ่นต่างๆ และในที่สุดก็รับเอาการด้นกลอนสดของการแสดงภาคกลางเข้ามาผสมผสานอีกต่อหนึ่ง

การแสดงลิเกที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือช่วงปี พ.ศ.2475 (รุ่งนภาฉิมพูน,2543) มีวิกลิเกเกิดขึ้นมากมายในกรุงเทพมหานครและได้กระจายไปสู่จังหวัดใหญ่ๆหลายจังหวัด ซึ่งในที่นี่รวมถึง จ. พิษณุโลกด้วย จังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีคณะลิเกเกิดขึ้นหลายคณะ และมีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาแต่โบราณ พื้นที่ของจังหวัดตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ประกอบไปด้วยอำเภอต่าง ๆ 9 อำเภอ อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอป่าด จังหวัดอุตรดิตถ์ และประเทศลาว ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเมืองและอำเภอสว่างงาม จังหวัดพิจิตร ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย และอำเภอพราณกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 ถึงปัจจุบัน สามารถเรียงลำดับยุคต่าง ๆ ของลิเกได้เป็น 8 ยุค (ภัทรวรรณ ยงค์ชัย,2540:53) ดังนี้ 1) ยุคลิเกทรงเครื่องวัดตาล 2) ยุคลิเกชายจริงหญิงแท้ของบ้านแสงดาว 3) ยุควิกทองย้อย ราชาลิเกเมืองพิษณุโลก 4) ยุคทองของคณะเฉลิมชัย 5) ยุค “ลูกทุ่งเจ้าถิ่น” ศักดิ์รินทร์ดาวร้าย 6) ยุคลิเกวัยรุ่น “เทพบุตรเขียวเพชรเจ็ดจันทน์” 7) ยุคชุมชนลิเกวัดท่ามะปราง 8) ยุคบทบาทบริษัทแอ๊ดเทวดา และสถานีวิทยุโทรทัศน์จังหวัดพิษณุโลก จากการสำรวจจำนวนคณะลิเกใน จ.พิษณุโลก ล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.2543 ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ โดย รุ่งนภา ฉิมพูน พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 22 คณะ โดยเฉพาะที่บริเวณชุมชนวัดท่ามะปราง ในเขตอำเภอเมือง เป็นชุมชนหนึ่งที่มีคณะลิเกตั้งอยู่หลายคณะ เช่น คณะไพบุลย์รักษศิลป์ คณะชัยพร ลูกบ้านแพน คณะวาสนาดาวเหนือ คณะเตี้ยวงศ์ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่จะยึดอาชีพลิเกเป็นอาชีพหลักเพียงอย่างเดียว ดังนั้นผู้แสดงจึงต้องมีกลวิธีในการนำเสนอตัวเองต่อสาธารณชน มีการพัฒนาความสามารถทางการแสดงและรูปแบบการแสดงให้มีความน่าสนใจเพื่อให้เป็นที่นิยมของผู้ชม อันจะมีผลทำให้คณะของตนและครอบครัวมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดี

จึงเป็นที่น่าสนใจว่าคณะลิเกเหล่านี้มีวิถีทางในการดำเนินชีวิตอย่างไรจึงสามารถรักษาชื่อเสียงคณะลิเกของตนเองได้ ซึ่งล้วนมีประวัติการสืบทอดภูมิปัญญาศิลปะการแสดงลิเกมาเป็นเวลายาวนานพอสมควร จนปัจจุบันความนิยมย่อมเสื่อมคลายไปตามกาลเวลา เทคโนโลยีใหม่ๆ ทำให้รูปแบบของความบันเทิงเปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้สังคมชนบทยังคงนิยมที่จะชมการแสดงลิเกมากกว่าสังคมเมือง แต่จำนวนคณะลิเกในจังหวัดพิษณุโลกเริ่มลดน้อยลงไป ในขณะที่มีผู้คนหลายกลุ่มเริ่มหันมาให้ความสนใจในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยในด้านต่างๆ ซึ่งเชื่อกันว่ากำลังจะสูญหายไปในเรื่อง คณะลิเกต่างๆ ในจังหวัดพิษณุโลกกำลังดำเนินการในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน โดยเจ้าของคณะหรือโต้โพลีเกหลายคนเข้าไปมีบทบาทในการถ่ายทอดวิถีชีวิตของผู้ประกอบอาชีพลิเกในจังหวัดพิษณุโลก และภูมิปัญญาในการสืบทอดอาชีพลิเกของคณะลิเกเหล่านี้บ้าง ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิวัฒนาการของชาวลีเกตั้งแต่ระยะตั้ง

ระยะรุ่งโรจน์ ระยะร่วงโรย จนกระทั่งระยะเวลาโรง รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนการแสดงให้เข้ากับยุคสมัย เหตุการณ์บ้านเมืองปัจจุบันและศึกษาความเป็นอยู่การใช้ชีวิตจริงและชีวิตในฉาก ซึ่งอาจทำให้ได้พบอีกแง่มุมหนึ่งของชาวลีเกที่หลายคนยังไม่รู้

คำถามการวิจัย

1. วิวัฒนาการของชาวลีเกมีความเป็นมาอย่างไร
2. ชาวลีเกมีการปรับเปลี่ยนตนเองและรูปแบบการแสดงให้อยู่รอดและทันต่อเหตุการณ์ทางสังคมได้อย่างไร
3. ชีวิตในฉากและชีวิตจริงของชาวลีเกเป็นอย่างไร
4. การขึ้นแสดงสดของลีเก การไหว้ครู และการถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านการแสดงของชาวลีเกเป็นอย่างไร
5. มุมมองของชาวลีเกและคนรอบข้างต่อความอยู่รอดของลีเกพิษณุโลกเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของชาวลีเก
2. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนตนเองและรูปแบบการแสดงของชาวลีเกให้อยู่รอดและทันต่อเหตุการณ์สังคม
3. เพื่อศึกษาชีวิตในฉากและชีวิตจริงของชาวลีเก
4. เพื่อศึกษาวิธีการขึ้นแสดงสดของลีเก การไหว้ครู และการถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านการแสดงของชาวลีเก
5. เพื่อศึกษามุมมองของชาวลีเกและคนรอบข้างต่อความอยู่รอดของลีเกพิษณุโลก

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบแผนการศึกษารายกรณี (Case Study) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1. ด้านพื้นที่

ผู้วิจัยทำการศึกษา ณ คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ จังหวัดพิษณุโลก

2. ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยทำการศึกษาตามประเด็นที่กำหนด ดังนี้

2.1 การตั้งคณะ

2.2 ระยะตั้ง

2.2.1 ค่าจ้างค่าแสดง

- 2.2.2 รายได้ตัวแสดงแต่ละตัว เช่น ตัวพระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก ฯลฯ
- 2.2.3 รายได้ของโต้เฝ
- 2.2.4 ค่าตอบแทนวงปีพาทย์
- 2.2.5 รายรับรายจ่ายของคณะลิเก
- 2.2.6 ค่าใช้จ่ายในการเช่าชุด,ร้านเช่าชุด
- 2.2.7 การจัดรูปแบบคณะ/รูปแบบการแสดง
- 2.3 ะยะรุ่งโรจน์
 - 2.3.1 ค่าจ้างค่าแสดง
 - 2.3.2 รายได้ตัวแสดงแต่ละตัว เช่น ตัวพระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก ฯลฯ
 - 2.3.3 รายได้ของโต้เฝ
 - 2.3.4 ค่าตอบแทนวงปีพาทย์
 - 2.3.5 รายรับรายจ่ายของคณะลิเก
 - 2.3.6 ค่าใช้จ่ายในการเช่าชุด,ร้านเช่าชุด
 - 2.3.7 การจัดรูปแบบคณะ/รูปแบบการแสดง
- 2.4 ะยะร่วงโรย
 - 2.4.1 ค่าจ้างค่าแสดง
 - 2.4.2 รายได้ตัวแสดงแต่ละตัว เช่น ตัวพระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก ฯลฯ
 - 2.4.3 รายได้ของโต้เฝ
 - 2.4.4 ค่าตอบแทนวงปีพาทย์
 - 2.4.5 รายรับรายจ่ายของคณะลิเก
 - 2.4.6 ค่าใช้จ่ายในการเช่าชุด,ร้านเช่าชุด
 - 2.4.7 การจัดรูปแบบคณะ/รูปแบบการแสดง
- 2.5 ะยะลาโรง
 - 2.5.1 ค่าจ้างค่าแสดง
 - 2.5.2 รายได้ตัวแสดงแต่ละตัว เช่น ตัวพระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก ฯลฯ
 - 2.5.3 รายได้ของโต้เฝ
 - 2.5.4 ค่าตอบแทนวงปีพาทย์
 - 2.5.5 รายรับรายจ่ายของคณะลิเก
 - 2.5.6 ค่าใช้จ่ายในการเช่าชุด,ร้านเช่าชุด
 - 2.5.7 การจัดรูปแบบคณะ/รูปแบบการแสดง

2.6 ชีวิตจริงชาวลีเกดำเนินชีวิตอย่างไร

2.7 การขึ้นแสดงสดของลีเก

2.8 การไหว้ครู ครอบครัวของชาวลีเก

2.9 การถ่ายทอดพื้นฐานความรู้ด้านการแสดงของชาวลีเก

2.10 มุมมองของชาวลีเกและครอบครัวต่อความอยู่รอดของลีเกพิษณุโลก

3. ด้านเวลา

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2553 ถึงวันที่ 31 มกราคม 2554

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การเลือกสนามการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกสนามวิจัยโดยใช้เกณฑ์ ดังนี้

คณะลีเก เป็นคณะที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและพบว่าผู้ก่อตั้งคณะหรือหัวหน้าคณะคือนางวาสนา สิงห์พันธุ์ เป็นผู้มีอิทธิพลในวงการลิเกจังหวัดพิษณุโลก มีอาวุโสมากเป็นคนที่นักแสดงส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือ เคยเข้าทำการแสดงลิเกโทรทัศน์ตั้งแต่ในยุคแรกๆที่มีการจัดแสดงเป็นจำนวนมากกว่า 10 ครั้ง (อ้างอิงจาก หฤทัย ชัดนาค, 2545 หน้า 28) และแม้ไม่ใช่ฤดูกาลของการรับงานแสดงแต่ก็เปิดรับงานแสดงเสมอและเป็นคณะที่มีงานแสดงตลอดผู้วิจัยจึงเลือกคณะ “วาสนาดาวเหนือ” ในการทำวิจัยในครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 การเข้าสนามการวิจัย

1. การเตรียมเข้าสนามการวิจัย

ผู้วิจัยมีการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สนามการวิจัย โดยเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ดังนี้ **ด้านส่วนตัว** ได้แก่ ด้านสภาพจิตใจ ผู้วิจัยต้องปรับสภาพให้สามารถเข้าสู่สนามวิจัยได้อย่างไม่ขัดเขินพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่างๆ ที่นิสิตและผู้ที่เกี่ยวข้องประพฤติ ปฏิบัติ โดยคณะผู้วิจัยต้องปรับปรุงด้านการแต่งกายให้เข้ากับชุมชน ผู้วิจัยหญิงจากที่ใส่กระโปรง เสื้อสูท รองเท้าคัทชู สวมแว่น สายตาต่างๆไป ผมเรียบ เปลี่ยนมาใส่ยีนส์ เสื้อยืด รองเท้าแตะสีลาลอง สวมแว่นสายตามีสีส้ม ทำสีผม ผู้วิจัยชายจากที่ใส่กางเกงสแล็ค สวมเสื้อทับในกางเกง ผูกเน็คไท รองเท้าหนัง ผมรองทรง ต้องเปลี่ยนเป็นกางเกงยีนส์/ขาสั้น เสื้อยืดแบบสบายๆ ปรับแต่งทรงผมไม่ต้องเนียบมาก ส่วนด้านสภาพร่างกาย ต้องให้มีความแข็งแรงสมบูรณ์ เพราะในบางครั้งคณะผู้วิจัยต้องเก็บข้อมูลในเวลากลางคืนและต้องอยู่ตึกจนกว่าลีเกจะเลิก

ด้านความรู้ ผู้วิจัยเตรียมความรู้พื้นฐานของลีเก การพูดคุยซักถามกับชาวลีเก อ่านหนังสือวารสาร ตลอดจนสืบค้นอินเทอร์เน็ตในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับลีเก และศึกษาเทคนิควิธีการต่างๆ เกี่ยวกับ

การลงภาคสนาม ฝึกความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับเทคนิควิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการประชุมปรึกษาหารือภายในกลุ่มผู้วิจัยและทดลองใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์ พูดคุยตามประเด็นต่างๆ ที่จะไปศึกษาจริง ประกอบกับฝึกสังเกต แล้ววิพากษ์ร่วมกันถึงข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงวิธีการเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากแหล่งข้อมูลมากที่สุด

ด้านการจัดเตรียมอุปกรณ์ที่มีความจำเป็นในการปฏิบัติงานภาคสนาม ได้แก่ สมุดบันทึกการสังเกต กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ เครื่องบันทึกเสียงขนาดเล็ก เพื่อใช้ในการบันทึกเหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการศึกษาภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ และมีความชัดเจนมากที่สุด

2. การแนะนำตนเอง ผู้วิจัยจะดำเนินการแนะนำตนเองต่อกรณีศึกษา เพื่ออธิบายวัตถุประสงค์ และขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลของการทำวิจัยครั้งนี้ โดยแจ้งให้ทราบว่าจะขอมาเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลิเกพิษณุโลก และเพื่อเป็นประโยชน์ของการศึกษาในรายวิชาที่เรียน

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างความสัมพันธ์

ผู้วิจัยจะสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย โดยปฏิบัติตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยจะเข้าพบผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อแนะนำตัว และขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวาจา จากนั้นผู้วิจัยจะอธิบายขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมทั้งสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างต่อเนื่องจนเกิดความไว้วางใจและมีความพร้อมจะให้ข้อมูล

2. สืบหาข้อมูลพื้นฐานของแหล่งข้อมูลในชุมชนทั้งด้านบุคคล และสถานที่เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามตามประเด็นที่ผู้วิจัยได้จัดเตรียมไว้

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแหล่งข้อมูล

ในการกำหนดแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. กำหนดเกณฑ์การเลือกคณะลิเก เป็นคณะที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและพบว่าผู้ก่อตั้งคณะหรือหัวหน้าคณะ เป็นผู้มีอิทธิพลในวงการลิเกจังหวัดพิษณุโลก มีอาวุโสมากเป็นผู้ที่นักแสดงส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือ เคยเข้าทำการแสดงลิเกโทรทัศน์ตั้งแต่ในยุคแรกๆที่มีการจัดแสดงเป็นจำนวนมากกว่า 10 ครั้ง

2. ทำการเลือกเป็นผู้แสดงลิเกที่อยู่ใน คณะวาสนาดาวเหนือ ชุมชนวัดท่ามะปราง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งผู้วิจัยจะให้ความสำคัญโดยอาศัยหลักการเป็นตัวแทนที่ดีของปรากฏการณ์นั้นๆ โดยเป็นบุคคลที่คณะผู้วิจัยไปทำความรู้จัก และการแนะนำแบบเครือข่ายหรือแบบก้อนหิมะ (Network or Snowball selection)

ขั้นตอนที่ 5 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นผู้วิจัยถือว่าตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือวิจัยที่สำคัญที่สุดที่จะฝังตัวอยู่ในสนามวิจัย ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงมีด้วยกันหลายวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล และคำตอบที่เป็นความจริงครอบคลุมตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยมีเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลจากเว็บไซต์ และจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ใช้การพูดคุยเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีรูปแบบที่เป็นทางการ
3. การสังเกต ผู้วิจัยใช้เทคนิค การสังเกตแบบมีส่วนร่วมตลอดการทำวิจัย เนื่องจากกรณีศึกษาเป็นคณะลิเกที่ต้องมีการแสดง บ่อยครั้งที่ต้องสังเกตการแสดงบนเวทีหลังเวที และ การสังเกตการใช้ชีวิตประจำวัน
4. การสัมภาษณ์กลุ่ม โดยใช้การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับเจ้าของคณะลิเก โต๊ะผู้แสดงลิเก ชาวลีเก คนในชุมชน ผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ
5. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) โดยใช้การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับเจ้าของคณะลิเก โต๊ะผู้แสดงลิเก ชาวลีเก คนในชุมชน ผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ
6. การใช้เครื่องมืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียงขนาดเล็ก เครื่องถ่ายวิดีโอ ผู้วิจัยผสมผสานวิธีการต่าง ๆ เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล

ขั้นตอนที่ 6 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ภายหลังจากผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับกรณีศึกษาแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1. สืบหาข้อมูลพื้นฐานของสนามการวิจัย โดยผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ และโครงสร้างของสนามวิจัย
2. ทำแผนที่ทางกายภาพเพื่อแสดงอาณาเขตที่ตั้งของสนามวิจัย
3. ดำเนินการเก็บข้อมูลตามกรอบประเด็นที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ซึ่งอาจต้องเดินทางไปเก็บที่เวทีการแสดง
4. จัดบันทึกช่วยจำหรือบันทึกประจำวัน เพื่อบันทึกเหตุการณ์หรือช่วงเวลาในขณะสัมภาษณ์ว่ามีอิทธิพลต่อกรณีศึกษาอย่างไร โดยจัดบันทึกสรุปลึ้นๆ ในแต่ละเหตุการณ์ และตามด้วยการบันทึกรายละเอียดภายในวันนั้น
5. การแปลผลข้อมูลรายวัน หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละวัน ผู้วิจัยจะทำการแปลผลข้อมูลรายวันโดยนำข้อมูลที่ได้นับบันทึกให้เป็นระเบียบทุกวันหลังการสัมภาษณ์ โดยนำมาถอดเทปเป็นข้อความเชิงบรรยาย เพื่อบันทึกเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในขณะสัมภาษณ์ จากนั้นอ่านข้อความจากการถอดเทป

เพื่อเลือกข้อความที่เป็นคำบรรยายของกรณีศึกษากับความคิดความรู้สึก ข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด และทำการตรวจสอบข้อความที่ยังไม่ชัดเจนหรือไม่ครบถ้วน เพื่อที่จะนำข้อความนั้นไปสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป

6. การสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลสิ้นสุดเมื่อข้อมูลมีความอิ่มตัว (Saturation of data) โดยพิจารณาจากการที่ไม่สามารถค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ได้อีก และผู้วิจัยกับกรณีศึกษามีความเข้าใจตรงกันในข้อมูลที่ได้รับ

ขั้นตอนที่ 7 การจัดกระทำข้อมูล

คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล มาทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งทั้งสามกระบวนการจะกระทำไปพร้อม ๆ กันกับการเก็บรวบรวมข้อมูล จนกระทั่งข้อมูลอิ่มตัว (Saturation of data) และภายหลังสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์นำเสนอเขียนเป็นรายงานวิจัยในขั้นตอนต่อไป โดยในการจัดกระทำข้อมูลนั้นทำได้ดังนี้

1. การลดทอนข้อมูล (data reduction)

หลังจากคณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามเสร็จสิ้นในแต่ละวัน คณะผู้วิจัยจะนำมาอ่าน ทบทวน และลงความคิดเห็นเบื้องต้นแล้ว จะพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นใดในการศึกษา

2. การตรวจสอบข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ (Credibility) ความเกี่ยวข้องของข้อมูล (Dependability) และความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล ทั้งการตรวจสอบข้อมูลรายวันภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง และการตรวจสอบข้อมูลเมื่อสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูลครบถ้วนแล้ว โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) และการทบทวนตรวจสอบกระบวนการและผลการวิจัย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากสนามวิจัยในประเด็นที่สนใจ ตามขอบเขตของการศึกษาที่กำหนด ด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปซึ่งแบ่งออกเป็นวิธีย่อยๆ 3 วิธี คือ การวิเคราะห์แบบการสร้างข้อสรุปอุปนัย (Analytic induction) การวิเคราะห์โดยการจำแนกหรือจัดกลุ่มข้อมูล (Category or Typological Analysis) และการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

3.1 คณะผู้วิจัยอ่านข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดของผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาหรือปรากฏการณ์ที่สำคัญ

3.2 จัดระบบและจำแนกประเภทของข้อมูล โดยจำแนกประเภทของข้อมูลตามคำสำคัญ (keyword) ในแต่ละประเด็นที่สนใจศึกษาและตามความเหมาะสมของข้อมูล

3.3 การเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระบบและจำแนกประเภทของข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูลมาสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้มองภาพรวมของปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาในแต่ละประเด็นให้ครบถ้วน โดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ขั้นตอนที่ 8 การนำเสนอผลการจัดกระทำข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยใช้ข้อความที่เป็นสาระสำคัญบรรยาย เพื่ออธิบายเหตุการณ์ต่างๆที่เป็นข้อมูลเบื้องต้นก่อน แล้วจึงนำเสนอข้อมูลที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่างๆ ประกอบภาพถ่ายและแผนผัง ตามลำดับ

ผลการวิจัย

1. วิวัฒนาการของชาวลีเก คณะวานาดาวเหนือก่อตั้งโดยนางวานา สิงห์พันธุ์(แม่วานา) และดูแลร่วมกันกับนายปรีชา สิงห์พันธุ์(พ่อปรีชา) และในปัจจุบันลูกชายคือลุงน้อย “ดาวน้อยดาวเหนือ” ได้เข้ามาช่วยดูแลคณะลีเก และในแต่ละระยะได้ศึกษาในประเด็นของค่าจ้างค่าแสดง รายได้ตัวแสดงแต่ละตัว เช่น ตัวพระเอก นางเอก ตัวโกลก ตัวตลก ฯลฯ รายได้ของโตโฟ ค่าตอบแทนวงปีพาทย์ รายรับรายจ่ายของคณะลีเก ค่าใช้จ่ายชุดลีเก การจัดรูปแบบคณะ/รูปแบบการแสดง ซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

2. การปรับเปลี่ยนตนเองและรูปแบบการแสดงของชาวลีเกให้ยุรรอดและทันต่อเหตุการณ์สังคมศึกษา มีการปรับเปลี่ยนการแสดงเป็นแบบลิเกทรงเครื่อง มีการเดินประกอบการร้องเพลง และมีการปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องที่แสดงให้ทันสมัย

3. ชีวิตในฉากและชีวิตจริงของชาวลีเก ศึกษาชีวิตหน้าฉากกับชีวิตหลังฉากเป็นลีเกรุ่นเก่าที่อยู่ในวงการแสดงลีเกนี้มานานซึ่งล้วนแล้วแต่่วนเวียนแสดงลีเกให้กับคณะวานาดาวเหนือ แต่ละคนมีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไปนักแสดงลีเกทั้ง 6 คน ที่รับบทเป็นตัวตลก ตัวโกลก ดาวยั่ว พระเอกพ่อ นางเอกแม่ ชีวิตจริงนั้นอาจจะไม่ตรงกับบทบาทที่ได้รับบทว่า นักแสดงลีเกก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ต้องดิ้นรนเพื่อปากเพื่อท้องเพื่อความยุรรอด แต่เมื่อออกหน้าฉากหรือขึ้นเวทีแล้วก็ต้องทำหน้าที่เพราะนี่ถือว่าเป็นอาชีพที่ต้องรับผิดชอบ เป็นอาชีพที่สร้างความบันเทิง สร้างความสุข สนุกสนานให้กับผู้ชม

4. วิธีการขึ้นแสดงสดของลีเก การไหว้ครู และการถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านการแสดงของชาวลีเก ลีเกนั้นเป็นการละเล่นของชาวบ้าน แต่มีการพัฒนารูปแบบการแสดงหรือขั้นตอนการแสดงที่มีมาตรฐานเดียวกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการแสดงโดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้ 1) โหมโรง 2) ออกแขก 3) การดำเนินเรื่อง 4) ลาโรง มีพิธีการไหว้ครูครอบครุ การถ่ายทอดความรู้พื้นฐานโดยครูลีเก ความเป็นมาในการสอนลีเก เนื่องมาจากสาเหตุ 3 ประการ 1) เพื่อสร้างนักแสดงรุ่นต่อไป เพื่อแทนที่นักแสดงที่มี

อายุมากขึ้นเรื่อยๆ 2) เพื่อสืบทอดศิลปะการแสดงของไทยให้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป 3) เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล ที่ให้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทย พื้นฐานด้านการแสดงของลีเกคือ รำแม่บทเล็ก และรำตีบหรือรำใช้ท่า

5. มุมมองของชาวลีเกเองและครอบครัวที่มีต่อความอยู่รอดของลีเกพิชฌุโลก พบว่ามีมุมมองอยู่ 2 ประเด็น มุมมองแรก มองว่า ลีเกพิชฌุโลกนั้นอยู่รอดแน่นอนเหตุผลเพราะชาวลีเกเหล่านั้นมีลูกหลานและผู้สืบทอดที่พร้อมจะรับช่วงขณะลีเกต่อจากรุ่นพ่อแม่ และจากความเห็นของผู้ที่คลุกคลีกับลีเกรุ่นใหม่ ลีเกเด็กที่เริ่มฝึกหัดก็มีมุมมองที่ว่าลีเกพิชฌุโลกจะมีผู้สืบทอดและรับเอาศิลปวัฒนธรรมที่มีค่านี้นี้ พัฒนาให้ดี และคงอยู่กับเมืองพิชฌุโลกได้ มุมมองที่สอง มุมมองของชาวลีเกที่ไม่มีลูกหลานหรือทายาทที่พร้อมจะมารับช่วงงานลีเกของตน เพราะลูกหลานส่วนใหญ่ก็ต้องการที่จะประกอบอาชีพอื่น หรือบางคนก็ไม่มีลูกจึงไม่รู้ว่าจะไปถ่ายทอดความรู้ที่ร่ำเรียนมาให้ใคร ถึงจะมี 2 มุมมองแต่ลีเกพิชฌุโลกในรุ่นปัจจุบันก็พยายามรักษาชื่อเสียงและมาตรฐานการแสดงให้รุ่นของตนอยู่รอด และทัดเทียมกับลีเกจังหวัดอื่นๆ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย พบว่า

1. จากการศึกษาวิวัฒนาการของชาวลีเกตั้งแต่ระยะตั้ง ระยะรุ่งโรจน์ ระยะร่วงโรยและระยะลาโรง การที่คณะวาสนาดาวเหนือเริ่มก่อตั้งคณะขึ้นมาเหตุผลก็เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว แต่เมื่อมีการตั้งคณะขึ้นก็พบว่ามีอีกหลายชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันนอกจากครอบครัวของคณะวาสนาดาวเหนือเองที่มีพ่อแม่พี่น้องคนในครอบครัวแล้ว ยังมีครอบครัวของชาวลีเกที่เป็นนักแสดงลีเกของคณะอีกจำนวนหนึ่งที่มีความต้องการพื้นฐานทางด้านร่างกายและจิตใจ และมีความเชื่อและศรัทธาล้ำๆกัน นั่นคือศรัทธาและนับถือบูชาครูหรือพ่อแก่ที่พวกเขาเชื่อว่าช่วยคุ้มครองชาวลีเกให้ประสบความสำเร็จในอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism Theory) ของมอลินอสกี ที่ได้เสนอว่ามนุษย์มีความต้องการพื้นฐานที่จะได้รับการตอบสนองจากสังคม โดยแบ่งความต้องการ (needs) ของมนุษย์ออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ (basic biological and psychological needs) เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน เป็นต้น 2. การตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม (instrumental needs) หมายถึง การทำงานร่วมกันของสมาชิกสังคม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ 3. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ (symbolic needs) ความต้องการประเภทนี้ได้รับการตอบสนองโดยการพัฒนาระบบวิทยาศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ และศิลปะขึ้นมาในสังคม

2. จากการศึกษาชีวิตหน้าฉากและชีวิตหลังฉากของชาวลีเกนั้นทำให้พบว่าชีวิตจริงของชาวลีเกนั้นอาจจะไม่ตรงกับบทบาทที่ได้รับบนเวทีสอดคล้องกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic

Interaction) ของจอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ที่กล่าวว่าชีวิตในสังคมสามารถดำเนินไปได้ ถ้าการตีความสัญลักษณ์ร่วมมาใช้ โดยสมาชิกในสังคมร่วมกัน แต่ถ้าไม่ก็สื่อสารกันไม่ได้ ดังนั้นสัญลักษณ์ร่วม (Common Symbols) จึงเป็นวิธีเดียวที่มนุษย์จะปฏิสัมพันธ์กันได้ ดังนั้นเราจึงต้องรู้จักความหมายของสัญลักษณ์ที่ไปสัมพันธ์กับผู้อื่น, วิธีนี้มีดีเรียกว่า “ การรับรู้บทบาท “ (role – taking) = การรู้จักบทบาทของผู้อื่นจะทำให้เราทราบความหมายและความตั้งใจของผู้อื่น และสามารถตอบสนองการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างดี นั่นคือชาวลีเกนำมาประยุกต์ใช้ในการแสดงรู้อาชีพบทบาทในการแสดงก็เป็นส่วนของการแสดง บทบาทของชีวิตจริงก็เป็นส่วนของชีวิตจริง สามารถแยกแยะออกจากกันได้ รู้จักตนเองและรู้จักผู้อื่น ทำให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้โดยไม่มีปัญหา

3. จากการศึกษาการถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านการแสดงของชาวลีเกนั้น มีทั้งการถ่ายทอดโดยมีครูหรือพ่อแม่สอนให้ กับที่เรียนรู้ด้วยตนเองครูพักลักจำจนสามารถเล่นลีเกได้ และมีกระบวนการที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการถ่ายทอดความรู้ของสื่อพื้นบ้านและดนตรีนาฏศิลป์ไทยที่ว่ากระบวนการถ่ายทอดของครู มี 3 ส่วน คือ 1. การตรวจสอบพื้นฐานและความสามารถของผู้เรียน เพื่อจะได้ทราบว่าศิษย์มีความสนใจ ความรู้ ความสามารถในเบื้องต้นในระดับใด มีเหตุผลและรู้สึกอย่างไรจึงต้องการมาเป็นศิษย์เพื่อที่จะขอรับการถ่ายทอด 2. ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ต้องคำนึงถึงผู้ร่วมแสดงคนอื่นๆ ในวงเสมอ ช่วยกันรักษาคุณค่าและเอกลักษณ์ของสื่อพื้นบ้านและดนตรี นาฏศิลป์ไทยประเภทนั้นๆ 3. วิธีการสอนแบบโบราณตัวต่อตัว โดยครูจะบอกกลวิธีต่างๆ อธิบายพร้อมสาธิตให้ดูและซ้อมคู่ไปกับศิษย์ อีกทั้งเล่าประวัติของตนเองและการถ่ายทอดว่าได้มาจากครูท่านใด หากศิษย์ทำได้ดีก็กล่าวชมเพื่อเป็นการให้กำลังใจ การสอนแบบนี้ผู้เรียนจะสามารถซึมซับกิริยาท่าทาง อารมณ์ ลีลา น้ำเสียง ฯลฯ จากครู โดยในช่วงแรกเป็นการจดจำ ลอกเลียนแบบ แล้วค่อยๆ พัฒนามาจนเป็นแบบฉบับของตนเอง และสอดคล้องกับที่ศ.ดร.สุรพล วิ-รุพรัักษ์ ได้กล่าวไว้ว่า การหัดลีเก มี 2 วิธีคือ 1. หัดโดยตรงกับครูหรือพ่อแม่ 2. หัดด้วยตนเอง โดยแอบจำวิธีการแสดงของคนอื่นมาทดลองจนเกิดความชำนาญ แล้วจึงนำไปแสดง ที่เรียกว่า “ครูพักลักจำ”

4. มุมมองของชาวลีเกและครอบครัวที่มีต่อการอยู่รอดของลีเกพิชฌุโลกที่กล่าวว่าลีเกพิชฌุโลกนั้นคงไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในรุ่นต่อไป สะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเอาใจใส่อย่างจริงจังของหน่วยงานที่ต้องเข้ามารับผิดชอบ เช่นการจัดงานประจำปีนั้น ลีเกที่นำมาแสดงควรจะสนับสนุนลีเกของพิชฌุโลก เพื่อที่ลีเกพิชฌุโลกจะได้มีกำลังใจในการที่จะสร้างผลงานการแสดงที่มีคุณค่า หรือแม้แต่การจัดการท่องเที่ยวในพิชฌุโลกเองนั้น พิชฌุโลกเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชาวต่างชาติมาเที่ยวชมไม่ขาดสาย ควรจะมีนโยบายชูเอาการแสดงลีเกที่เป็นศิลปะของพิชฌุโลกขึ้นมาให้ชาวต่างชาติได้เห็นถึงความ เป็นไทย เพราะพิชฌุโลกนั้นมีลีเกชั้นครูที่มีชื่อเสียงหากเอ่ยชื่อคนทั่วไปต้องรู้จัก ท่านเหล่านั้นคงไม่ยาก

ให้ลิเกไทยหรือลิเกของพิษณุโลกเองที่เคยรุ่งเรืองมากในยุคของท่านต้องมาจบลงหรือลาโรงในรุ่นลูกหลานอย่างแน่นอน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. นำหลักในการดำรงชีวิตของครูลิเกรุ่นเก่าและชาวลีเก ที่รักอาชีพเคารพครูบาอาจารย์ไปใช้ในการดำเนินชีวิตให้ถูกทาง
2. อาชีพลิเกมีพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์และมีกระบวนการถ่ายทอดที่ผู้ที่สนใจสามารถจะเรียนรู้ได้ซึ่งถือว่าเป็นช่องทางในการอนุรักษ์ลิเกไทยและพิษณุโลกไม่ให้สูญหายไป
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมือเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนลิเกพิษณุโลกให้ยังคงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของลิเกรุ่นใหม่ เมื่อหมดจากรุ่นนี้ไปแล้วว่าจะมีแนวคิดและการดำเนินชีวิตเป็นอย่างไร
2. ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของลิเกจังหวัดอื่น ๆ ทุกๆ พื้นที่แล้วนำมาเปรียบเทียบความแตกต่าง

บรรณานุกรม

กมล ปันกลางและคณะ.(2548). ลิเก: ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่.การศึกษา

ค้นคว้าด้วยตนเองศศ.ม. มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.

คึกฤทธิ์ ปราโมช.ม.ร.ว. “ลิเก” นาฏศิลป์และดนตรีไทย.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรรณนุพา นพรัก. (ม.ป.ป.).ความรู้พื้นฐานทางสังคมวิทยา.พิษณุโลก: คณะมนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. (ม.ป.ป.). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิษณุโลก : ภาควิชา

สังคมศาสตร์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.

ภัทรวรรณ ยงค์ชัย.(2540).แม่ยก : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดงลิเกกับคนดู

เปรียบเทียบกรุงเทพมหานครกับพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

สาขาไทยคดีศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.

ยศ สันตสมบัติ.(2544). มนุษย์กับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่3)กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

- รัตน์ะ บัวสนธ์. (2551). *วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คำสมัย.
- รุ่งนภา ฉิมพูน.(2542). *ลิเกใน จ.พิษณุโลก.ในหนังสือรวมผลงานวิจัยของคณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.กรุงเทพมหานคร : บริษัทพี เอ ลีฟวิ่ง.*
- เรณู โกศินานนท์. (2535). *รำไทย*. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- สุกัญญา ภทราชัย และคณะ.(2540). *การแสดงพื้นบ้านภาคกลาง*.
- สุกัญญา สมไพบูลย์.(2544). *สัณนิษมในสื่อสารการแสดงลิเกยุคโลกาภิวัตน์*. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์.(2530). *สื่อประเพณียุทธวิธีในการพัฒนาในเอกสารประกอบการสัมมนา
ทางวิชาการ. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
_____.(2539). *ลิเก*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- “ประวัติลิเกไทย” [ศิลปวัฒนธรรม ท่องเที่ยว ธรรมะ]. เข้าถึงได้จาก:
<http://www.siamsouth.com/> (18 ก.ย 2553)
- “ทำรำแม่บทเล็ก” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.banramthai.com/> (13 ธ.ค. 2553)